

พิธีฮัจญ์แรกของชาวมุสลิมเอเชียอาคเนย์:
หลักฐานจากเอกสารอาหรับศตวรรษที่ 12
เรื่อง “กิตาบ ฏะบะบะอิ อัล-ฮะยะวาน” (ตำราธรรมชาติสัตว์)
ของ ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฏอฮิร อัล-มัรวะซี
The Earliest Hajj of Southeast Asian Muslims: An Evidence from
the 12th-century Arabic account “*Kitāb Ṭabā’i al-Ḥayawān*”
(*The Book of Nature of Animals*) of Sharaf al-Zamān Ṭāhir al-Marwazī

สุนิติ จุฑามาศ
ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
Suniti Chuthamas
Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre
(Public Organization)
Email: suniti.c@sac.or.th

วันรับบทความ: 4 กันยายน 2566 (Received September 4, 2023)
วันแก้ไขบทความ: 24 กันยายน 2566 (Revised September 24, 2023)
วันตอบรับบทความ: 17 ตุลาคม 2566 (Accepted October 17, 2023)

บทคัดย่อ

การประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์อันศักดิ์สิทธิ์ นับเป็นหนึ่งในความปรารถนาสูงสุดของชาวมุสลิมทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ผู้จาริกแสวงบุญชาวมุสลิมสมัยโบราณ โดยเฉพาะในดินแดนอันห่างไกลอย่างเอเชียอาคเนย์ จะต้องเผชิญกับความยากลำบากในการโดยสารเรือข้ามมหาสมุทรอินเดียอันไพศาล ทั้งนี้ ในบันทึกตอนหนึ่งจากตำรา กิตาบ ฏะบะบะอิ อัล-ฮะยะวาน (ตำราธรรมชาติสัตว์) ประพันธ์โดย ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฏอฮิร อัล-มัรวะซี แพทย์และปราชญ์ชาวมุสลิมเปอร์เซียในศตวรรษที่ 12 ซึ่งได้บรรยายบทว่าด้วย

ชนชาติที่อาศัยอยู่บริเวณชายขอบและเกาะห่างไกล และระบุว่า “กลุ่มคนจากตะวันออก” ที่เพิ่งจะหันมานับถือศาสนาอิสลามได้เดินทางมาประกอบพิธีฮัจญ์ใน ฮ.ศ. 434 (ค.ศ. 1042-1043) โดยคำบอกเล่าจากผู้แสวงบุญฮัจญ์กลุ่มนี้เกี่ยวกับลักษณะภูมิศาสตร์และชนพื้นเมืองที่มีรูปลักษณ์แปลกประหลาดในดินแดนที่พวกเขาเดินทางมา มีความสอดคล้องกับบริบทของเอเชียอาคเนย์ภาคพื้นหมู่เกาะอย่างมีนัยสำคัญ และอาจถือได้ว่าเป็นหลักฐานที่กล่าวถึงการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมจากเอเชียอาคเนย์ที่เก่าแก่ที่สุด งานวิจัยชิ้นนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อปริวรรตเนื้อหาบันทึกจากต้นฉบับภาษาอาหรับและแปลเป็นภาษาไทย โดยใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์ด้านภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ทั้งนี้ ผลการศึกษาพบว่าผู้แสวงบุญฮัจญ์ชาวตะวันออกกลุ่มนี้ เดินทางมาจากดินแดนตอนเหนือของเกาะสุมาตรา โดยน่าจะเป็นดินแดนที่ปรากฏชื่อในเอกสารอาหรับฉบับอื่นว่า “ลามูรีย” และ “ฟินสุร” อันเป็นเมืองท่าสำคัญที่ติดต่อค้าขายกับพ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมมายาวนานนับตั้งแต่ราวศตวรรษที่ 9 บันทึกนี้จึงแสดงให้เห็นถึงกระบวนการอิสลามานุวัตรบนเกาะสุมาตราและภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการค้าทางทะเลของชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซียในมหาสมุทรอินเดีย ก่อนหน้าหลักฐานการบันทึกของชาวยุโรปหรือวรรณกรรมลายสมัยคลาสสิกในช่วงปลายศตวรรษที่ 13-14

คำสำคัญ: พิธีฮัจญ์, ผู้แสวงบุญ, เอเชียอาคเนย์, อิสลามานุวัตร, เอกสารอาหรับ

Abstract

Performing Hajj is one of the highest desires of every Muslims around the world. Pilgrims who made journey to the holy city of Makkah will have to face a difficult journey especially for Muslims from distant regions especially Southeast Asia as they had to face

difficulty in their journey across the vast Indian Ocean. However, there is a remarkable record in *Kitāb Ṭabā’i al-Ḥayawān* (The Book of Nature of Animals) composed by Sharaf al-Zamān Ṭāhir al-Marwazī, a 12th-century Persian Muslim physician, who describes various nations living on the marginal countries and remote islands. He quoted that there was a group of “People from the East” who had recently converted to Islam came to perform the Hajj in 434 A.H. (1042-1043 A.D.). The description of the geography and characteristics of the indigenous people in this record corresponds to the context of Southeast Asian archipelago in particular, the Northern region of Sumatra. This is possibly one of the earliest records of the Hajj pilgrimage by Southeast Asian Muslims appear in an Arabic document.

The objective of this research is to translate the text from the original Arabic manuscript into Thai and using linguistic, history and archeology analysis approaches to study. The results indicate that the group of Hajj pilgrims came from the Northern Sumatra region which appears in other Arabic texts as “Lamuri” and “Fansur”, which were significant ports that traded with Arab-Persian Muslim merchants and seafarers since the 9th-century A.D. Therefore, this record also demonstrates that Islamization on Sumatra and Southeast Asia had close ties with the Muslim Arab-Persian maritime trade in the Indian Ocean and has been recorded in Arabic documents preceded by European account and Classical Malay literature that began in the late 13th-14th century A.D.

Keywords: Hajj, pilgrim, Southeast Asia, Islamization, Arab document

บทนำ

“และจงประกาศแก่มนุษย์ทั่วไปเพื่อการทำฮัจญ์ พวกเขาจะมาหาเจ้าโดยทางเท้า และโดยทางอูฐเพรียวทุกตัว จะมาจากทางไกลทุกทิศทาง”

(พระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน 22:27)

ฮัจญ์ (Hajj) เป็นคำภาษาอาหรับ หมายถึง “การมุ่งไปสู่” (to go towards) หรือ “การไปเยือน” (visit) การประกอบพิธีฮัจญ์คือหนึ่งในหลักปฏิบัติห้าประการของศาสนาอิสลาม ซึ่งกำหนดไว้สำหรับชาวมุสลิมทุกคน ไม่ว่าจะชายหรือหญิง ที่มีความสามารถด้านร่างกายและทรัพย์สิน โดยเป็นการเดินทางออกจาริกแสวงบุญไปยังนครมักกะฮ์ (Makkah) อันเป็นที่ตั้งของวิหารกะอ์บะฮ์ (Ka’bah)¹ เพื่อปฏิบัติศาสนกิจตามลำดับขั้นตอน ณ สถานที่ที่ถูกกำหนดไว้ในช่วงเดือนซุลฮิจญะฮ์² รวมถึงเดินทางไปเยี่ยมเยียนมัสยิดและหลุมศพของศาสดามุฮัมมัดในนครมะดีนะฮ์ (Madinah) หากมีเวลาและโอกาสอำนวย ทั้งนี้ การประกอบพิธีฮัจญ์คือการแสดงความยำเกรงต่อพระผู้เป็นเจ้า แสวงหาความโปรดปราน และการอภัยโทษจากพระองค์ รวมถึงขัดเกลาจิตใจ ฝึกความอดทน การเสียสละ และเพียรพยายามเพื่อบรรลุนิยามศาสนกิจให้สมบูรณ์ ยิ่งไปกว่านั้น พิธีฮัจญ์ยังเป็นการชุมนุมประจำปีที่หลอมรวมชาวมุสลิมจากทั่วโลก ที่มีความแตกต่างด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ สีผิว ภาษา และวัฒนธรรม จึงถือได้ว่าพิธีฮัจญ์เป็นพิธีกรรมสำคัญที่ช่วยสร้างสำนึกของความเป็นเอกภาพและภราดรภาพในศาสนาอิสลาม (เสาวนีย์ จิตต์หมวด, 2524)

อย่างไรก็ดี หากย้อนกลับไปในอดีตกาล การเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมจากดินแดนต่าง ๆ ในสมัยโบราณนั้น ถือเป็นเรื่องยากลำบากยิ่ง ผู้แสวงบุญคนหนึ่งอาจใช้เวลาทั้งชีวิตสะสมทรัพย์สินเพื่อใช้จ่ายในการเดินทาง อีกทั้งยังต้องเตรียมร่างกายและจิตใจให้พร้อมฝ่าฟันอุปสรรคนานัปการ เมื่อผู้แสวงบุญออกเดินทางจากภูมิลำเนาแล้ว หลายคน

อาจไม่ได้หวนกลับบ้านอีกเป็นเวลานาน บ้างอาจพำนักอยู่ที่นครศักดิ์สิทธิ์ เพื่อแสวงหาความรู้ หรือบ้างอาจเสียชีวิตลงระหว่างทางหรือขณะประกอบพิธี แม้กระนั้น ชาวมุสลิมก็ยังเชื่อว่าการเสียชีวิตในฐานะผู้แสวงบุญนับเป็นเกียรติสูงสุดและได้ใกล้ชิดกับพระผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้ ผู้ใดที่ประกอบพิธีฮัจญ์ได้ ลุล่วงเสร็จสมบูรณ์เป็น “ฮัจญี”³ และสามารถเดินทางกลับภูมิลำเนาได้ จึงได้รับการให้เกียรติและยกสถานะเป็นที่เคารพนับถืออย่างสูง

เฮอร์ิก ทาเกลียคอซโซ (2013) นักประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ผู้สนใจ ศึกษาพลวัตการประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมในเอเชียอาคเนย์ (Southeast Asia) ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ภูมิภาคนี้เป็นภูมิลำเนาของประชากรชาวมุสลิม ราว 240 ล้านคน ซึ่งโดยมากอาศัยอยู่ในประเทศอินโดนีเซีย มาเลเซีย บรูไน ฟิลิปปินส์ รวมถึงประเทศไทย โดยเขาได้ทำการค้นคว้าและศึกษาเรื่องราว ของพิธีฮัจญ์ผ่านหลักฐานทางโบราณคดี บันทึกเอกสารประวัติศาสตร์ ตลอดจน การศึกษาด้านสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และชาติพันธุ์วรรณา ฯลฯ และเสนอ ว่าการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมเอเชียอาคเนย์นับว่ามี ความพิเศษทั้งในด้านความซับซ้อน (complexity) ในการเคลื่อนย้ายของผู้คน (movement) มากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ โดยผู้แสวงบุญจำนวนหลายล้านคนต้อง เดินทางไกลข้ามมหาสมุทรอินเดียอันกว้างใหญ่เป็นระยะทางกว่า 7,000 กิโลเมตร เพื่อไปยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้ การประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมเอเชีย อาคเนย์ตลอดระยะเวลามากกว่าสี่ทศวรรษ มีพัฒนาการและพลวัตไปตาม ช่วงสมัย ตั้งแต่การเริ่มต้นของการเผยแผ่ศาสนาอิสลามมายังเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมีบริบทเกี่ยวข้องกับบริบทของการค้าทางทะเล (maritime trade) ของ พ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซีย (Arab-Persian) ในมหาสมุทร อินเดีย นับตั้งแต่ช่วงราวกลางศตวรรษที่ 8 เรื่อยมาจนถึงสมัยอาณานิคม (colonial era) ซึ่งเป็นยุคสมัยที่การเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้แสวงบุญชาวมุสลิม ถูกควบคุมโดยเจ้าอาณานิคมชาวยุโรป จนกระทั่งเข้าสู่สมัยปัจจุบัน เมื่อ เทคโนโลยีด้านอากาศและกฎเกณฑ์จากรอบรัฐชาติสมัยใหม่ได้เข้ามา

เปลี่ยนแปลงรูปแบบการประกอบพิธีฮัจญ์ รวมถึงอิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ได้เข้ามามีบทบาทต่อโลกทัศน์และวิถีการปฏิบัติศาสนกิจสำคัญของชาวมุสลิมจวบจนทุกวันนี้ (Tagliacozzo, 2013)

ทาเกลียคอสโซยังได้พยายามสืบค้นหลักฐานเอกสารที่เก่าแก่ที่สุดที่มีการบันทึกถึงการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมเอเชียอาคเนย์ โดยการศึกษาของเขาพบว่า มีร่องรอยหลักฐานจากวรรณกรรมลายูสมัยคลาสสิก (Classical Malay literature) ในช่วงสมัยก่อนสมัยอาณานิคม ได้แก่ *ฮิกายัตราชาปาไซ* (Hikayat Raja-raja Pasai) หรือ *ตำนานราชวงศ์ปาไซ* ที่ประพันธ์ขึ้นในราว ค.ศ. 1390 เนื้อเรื่องส่วนหนึ่งบอกเล่าตำนานการเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามของเมอระห์ซิลู (Merah Silu) เจ้าเมืองสมุทระ-ปาไซ (Semudera-Pasai) และการส่งเรือพร้อมนักการศาสนาจากเมืองมังกะฮ์ แล่นไปยังชายฝั่งมะละบาร์ (Malabar Coast) ในอินเดีย ก่อนจะแล่นต่อมาจนถึงเกาะสุมาตรา (Hill, 1960: 116)

ในขณะที่เอกสารลายูสมัยคลาสสิกในศตวรรษที่ 16 อาทิ บทกวีของฮัมซะฮ์ ฟันสุรีย (Hamzah Fansūrī) นักการศาสนาอิสลามแนวรหัสนัยนิยม (mysticism) ได้เล่าอดีตชีวิตว่าด้วยการจาริกแสวงหาความรู้ของพระผู้เป็นเจ้าของเขาจากเกาะสุมาตราไปจนถึงนครมังกะฮ์ (Attas, 1966: 28) และ *เซอญาระฮ์มลายู* (Sejarah Melayu) หรือ *ประวัติศาสตร์มลายู* ซึ่งถือเป็นบันทึกราชวงศ์ของรัฐสุลต่านมะละกา (Melaka Sultanate) ก็ได้เล่าถึงการเผยแผ่อิสลามจากเมืองมังกะฮ์มาสถาปนา ณ เมืองสมุทระ-ปาไซ ในเกาะสุมาตรา และการอภิเษกสมรสระหว่างสุลต่านแห่งมะละกากับเจ้าหญิงแห่งปาไซเพื่อสถาปนาความชอบธรรมในการปกครองแบบรัฐอิสลามขึ้นเป็นแบบอย่างของชาวมลายู (Brown, 1952: 43)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะพบว่าวรรณกรรมลายูสมัยคลาสสิกเหล่านี้สะท้อนพลวัตทางการเมืองและวัฒนธรรมของรัฐโบราณบริเวณคาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะเอเชียอาคเนย์ในช่วงเปลี่ยนผ่าน (transition) จากอารยธรรม

อินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูและพุทธมหายานมาสู่ศาสนาอิสลาม โดยจะเริ่มเห็นกระบวนการอิสลามานิว์ตร (Islamization) ทั้งในด้านสังคมและด้านวรรณกรรม จากการพยายามเชื่อมโยงความเป็นมลายูมุสลิม (Malay Muslim) เข้ากับนครมักกะฮ์อันศักดิ์สิทธิ์ ศูนย์กลางของศาสนาอิสลามในดินแดนอาหรับ ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 13 เป็นต้นมา

ปริศนา “ผู้แสวงบุญชาวตะวันออก” ใน “กิตาบ ฎะฮะบะอิ อัล-ฮะยะวาน” (ตำราธรรมชาติสัตว์) ของ ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฎอฮิร อัล-มัรวะซี

อนึ่ง ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่า นอกจากเอกสารมลายูสมัยคลาสสิกจะมีบันทึกหลักฐานการเดินทางติดต่อกันระหว่างชาวมุสลิมเอเชียอาคเนย์กับดินแดนศักดิ์สิทธิ์ของชาวมุสลิมในดินแดนอาหรับไปแล้ว น่าจะพบบันทึกหลักฐานใน เอกสารอาหรับ (Arabic documents) ด้วย เพราะเอกสารกลุ่มนี้มีบันทึกเกี่ยวกับการค้าระหว่างพ่อค้านักเดินเรือชาวอาหรับ-เปอร์เซียกับชาวพื้นเมืองในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์มาตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 9 แล้ว (Ferrand, 1913; Tibbetts, 1979) และมีอายุสมัยเก่าแก่กว่าเอกสารฝ่ายมลายูเป็นเวลานานหลายศตวรรษ จึงน่าจะมีร่องรอยบันทึกอยู่บ้าง อย่างไรก็ตามก็ดูเหมือนว่าการศึกษาข้อมูลจากเอกสารอาหรับในประเด็นดังกล่าว ยังคงค่อนข้างกระจัดกระจายและต้องใช้การวิเคราะห์ตีความที่ซับซ้อน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการสืบค้นเอกสารอาหรับฉบับต่าง ๆ และพบบันทึกที่น่าสนใจในเอกสารชื่อว่า กิตาบ ฎะฮะบะอิ อัล-ฮะยะวาน (Kitāb Ṭabā'i al-Hayawān) หรือ ตำราธรรมชาติสัตว์ ประพันธ์โดย ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฎอฮิร อัล-มัรวะซี (Sharaf al-Zamān Ṭāhir al-Marwazī)⁴ ในราวกลางศตวรรษที่ 12 โดยเนื้อหาใน “บทที่ว่าด้วยชนชาติที่อาศัยอยู่บริเวณชายขอบและเกาะห่างไกล”⁵ มีข้อความตอนหนึ่งระบุว่า “มีชาวตะวันออก

กลุ่มหนึ่งที่เพิ่งหันมานับถือศาสนาอิสลาม เดินทางมุ่งหน้าไปประกอบพิธีฮัจญ์ ในอิจราฮ์ศักราชที่ 434” ประกอบกับคำบรรยายเกี่ยวกับลักษณะภูมิศาสตร์ และชนพื้นเมืองของดินแดนที่ผู้แสวงบุญกลุ่มนี้เดินทางมาด้วย (ดูตารางที่ 1) เมื่อพิจารณาบันทึกนี้ประกอบกับการศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลใน เอกสารอาหรับประเภทอื่น ๆ ได้แก่ บันทึกพ่อค้านักเดินเรือ (maritime account) ตำราภูมิศาสตร์ (geographical literature) และตำราประวัติศาสตร์ (historical literature) ในช่วงศตวรรษที่ 9-11 แล้ว ผู้วิจัยพบว่าบันทึกดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบริบทของกลุ่มคนและสถานที่บริเวณหมู่เกาะของเอเชียอาคเนย์ (Southeast Asian archipelago) อย่างมีนัยสำคัญ

ข้อตกลงการปริวรรตจากต้นฉบับและแปลเป็นภาษาไทย

ผู้วิจัยคัดเลือกเนื้อหาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องและปริวรรตจากต้นฉบับลายมือ *กิตาบ ฆุละบาอิ อัล-ฮะยะวาน (ตำราธรรมชาติสัตว์)* ของชะรีฟ อัช-ชะมาน ฆอฮิร อัล-มัรวะซีย์ ฉบับของหอสมุดแห่งชาติอังกฤษ (British Library) Oriental Manuscripts Delhi Arabic 1949 ซึ่งได้รับการศึกษาวิเคราะห์และกำหนดอายุสมัยศตวรรษที่ 12⁶ ส่วนการถ่ายทอดคำภาษาอาหรับมาเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษในบทความนี้ ผู้วิจัยใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาอาหรับของราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 และ Encyclopedia of Islam (EI) เป็นมาตรฐาน

ตารางที่ 1 บทปริวรรตและบทแปลภาษาไทยจาก กิตาบ ฎาะบาอิ อัล-ฮะยะวาน
(ตำราธรรมชาติสัตว์) ของ ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฎอฮิร อัล-มรวะซี

บทปริวรรตภาษาอาหรับจากต้นฉบับ Oriental Manuscripts, Delhi Arabic 1949	บทแปลภาษาไทย (2566)
وذكر أبو سعيد عبد الله بن جبريل انه رأى جماعة من اهل الشرق قصدوا الحج في سنة اربع و ثلاثين واربعمائة و كانوا قربي العهد بالإسلام و كان فيهم واحد معهم و تعرف الكلام فكان يخبر عن اشياء عجيبيه منها انه قال ان بقرب بلادهم في الشمال جبال فيها خلق صورهم صور الناس الا ان لرجالهم اذنانا كاذناب الكلاب يتعقف الى ظهورهم ونساءهم على خلقه النساء الا ان كلهم عراة لا يبتترون شئ الا بشعر على ابدانهم والتبحر يطرح لهم سميات طول كل واحدة منها ثلاثة اشبار فهم يتغذون بها	อะบู ชะอิด อับดุลลอฮ์ บิน ฎิบรีล เล่าว่า เขาได้พบเห็นชาวตะวันออก กลุ่มหนึ่งมุ่งหน้าไปประกอบพิธีฮัจญ์ ในปี [ฮิจเราะฮ์] 434 โดยคนกลุ่มนี้ เพิ่งหันมานับถือศาสนาอิสลาม ในหมู่ พวกเขามีชายคนหนึ่งรู้ภาษา [อาหรับ] เป็นผู้บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับ สิ่งแปลกประหลาดมากมาย เขาเล่า ว่าไม่ห่างจากดินแดนของพวกเขาไป ทางทิศเหนือ มีภูเขหลายลูก ที่มีสิ่ง มีชีวิตรูปลักษณ์เหมือนมนุษย์ เว้นแต่ พวกผู้ชายมีหางคล้ายหางสุนัขที่บิดขึ้น ขึ้นด้านหลัง ส่วนพวกผู้หญิงมีรูปลักษณ์ เหมือนผู้หญิงทั่วไป เว้นแต่ทุกคนเปลือย กายและไม่มีสิ่งใดปกคลุมร่างกาย นอกจากเส้นขนเท่านั้น ท้องทะเลได้ พัดพาปลาขนาดยาวสามคืบมาให้ พวกเขาจับกินเป็นอาหาร

บทวิเคราะห์และอภิปราย

แหล่งที่มาและอายุสมัยของข้อมูล

เนื้อหาในตารางที่ 1 ระบุว่า อัล-มัรวะซีได้อ้างบันทึกส่วนนี้มาจากคำบอกเล่าของ อะบู ซะอีด อุบัยดุลลอฮ์ บิน ญิบรียิล ผู้มีนามเต็มว่า อะบู ซะอีด อุบัยดุลลอฮ์ บิน ญิบรียิล บิน บุคติซุอ์ ('Abū Sa'īd 'Ubayd Allah ibn Jibrīl ibn Bukhtishūa' เสียชีวิต ฮ.ศ. 450/ค.ศ. 1058) แพทย์และนักปราชญ์ชาวซีรีแอก (Syriac) นับถือศาสนาคริสต์นิกายเนสโตเรียน (Nestorianism) และเป็นสมาชิกของตระกูลบักติซุอ์ (Bukhtishūa') ซึ่งเป็นตระกูลแพทย์หลวงประจำราชสำนักราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (Abbasid Caliphate) ในนครแบกแดด ตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 8 (Minorsky, 1942: 158)

ในบันทึกนี้ระบุว่า อะบู ซะอีด เป็นผู้พบเห็น [ต้นฉบับใช้ อันนะฮูเราะอา (أنا : annahu ra'a)] ชาวตะวันออกกลุ่มหนึ่งมุ่งหน้าไปประกอบพิธีฮัจญ์ [ต้นฉบับใช้ ญะมาอะฮ์ มิน อะฮ์ล อัล-ชาร์ค เกาะเศาะดฺ อุล-ฮัจญ์ (جماعة من أهل الشرق قصدوا الحج : jamā'ah min 'ahl al-sharq qaṣadu al-Hajj)] ด้วยตนเอง และระบุว่าเหตุการณ์การพบเห็นครั้งนี้เกิดขึ้นในฮิญาซศักราช (ฮ.ศ.) 434 ตรงกับคริสต์ศักราช (ค.ศ.) 1042-1043 (พ.ศ. 1585-1586) ในช่วงรัชสมัยเคาะลีฟะฮ์อัล-กออิม (al-Qā'im ฮ.ศ. 422-467/ค.ศ. 1031-1075) แห่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์ (Bacharach, 1984)

สถานที่

แม้ว่าในบันทึก อะบู ซะอีด จะไม่ได้ระบุสถานที่ที่เขาพบเห็นผู้แสวงบุญฮัจญ์ชาวตะวันออกกลุ่มนี้ แต่หากพิจารณาการใช้คำกริยาภาษาอาหรับว่า มุ่งหน้า [ต้นฉบับใช้ เกาะเศาะดฺ (قصدوا : qaṣadū) รูปพหูพจน์ของ เกาะเศาะดะ (قصد : qaṣada) แปลว่า มุ่งหน้า, หมายถึง] (อานวีย โฟธีกระเจน, 2555: 478; Baalbaki, 2012: 862) ทำให้อนุมานได้ว่าเหตุการณ์การพบกัน

ของพวกเขา น่าจะไม่ได้เกิดขึ้นที่นครมักกะฮ์ ศูนย์กลางของการประกอบพิธีฮัจญ์ แต่น่าจะเป็นการพบกันระหว่างการเดินทางไปมากกว่า นอกจากนี้ การที่อะบู ชะอีดเป็นชาวซีรีแอกและนับถือศาสนาคริสต์นิกายเนสโตเรียน จึงเป็นไปได้ยากที่ตัวเขาเองจะเป็นผู้บันทึกเหตุการณ์นี้ในนครมักกะฮ์ ซึ่งเป็นอาณาเขตหวงห้าม (ฮะรอม) สำหรับผู้ที่ไม่ใช่ชาวมุสลิม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอว่าเหตุการณ์นี้น่าจะเกิดขึ้นในแคว้นอิรัก (Irāq) ศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรอิสลามในสมัยราชวงศ์อับบาซียะฮ์ ซึ่ง ณ ขณะนั้นอะบู ชะอีด ก็ทำงานเป็นแพทย์ประจำราชสำนักและอาศัยอยู่ในนครแบกแดด (Baghdād) ยิ่งไปกว่านั้น แคว้นอิรักยังเป็นสถานที่ชุมนุมของบรรดาผู้แสวงบุญฮัจญ์ที่เดินทางมาจากฝั่งตะวันออกของอาณาจักรอิสลามทั้งทางบก (จากที่ราบสูงอิหร่าน แคว้นคูรอซาน และเอเชียกลาง) และทางทะเล (จากอ่าวเปอร์เซีย) โดยกองคาราวานผู้แสวงบุญฮัจญ์จะเดินทางไปรวมตัวกัน ณ เมืองกูฟะฮ์ (Kūfah) หรือเมืองบัสเราะฮ์ (Baṣrah) ในการเตรียมตัวก่อนถึงฤดูกาลฮัจญ์ จนเมื่อถึงเวลาที่กำหนดแล้ว กองคาราวานผู้แสวงบุญที่นำโดยอะมีร อัล-ฮัจญ์⁹ จึงจะเริ่มออกเดินทางมุ่งไปยังนครมักกะฮ์และนครมะดีนะฮ์อันศักดิ์สิทธิ์ในแคว้นฮิญาซ (Hijāz) ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ข้ามผ่านทะเลทรายนัจด์ (Najd) ไปตามเส้นทางซุบัยดะฮ์ (Zubayda's Trail)¹⁰ จนกระทั่งถึงจุดหมายปลายทาง (Peters, 1996: 73-74)

คำบรรยายเกี่ยวกับภูมิศาสตร์และชาวพื้นเมือง

บริบทภูมิศาสตร์แวดล้อม

ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาในตารางที่ 1 มีความต่อเนื่องกับบริบทภูมิศาสตร์แวดล้อมในบทเดียวกัน โดยเป็นคำบรรยายสถานที่และกลุ่มชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่บริเวณหมู่เกาะในทะเลอินเดีย¹¹ ทั้งสิ้น บรรดาเกาะที่ถูกกล่าวถึงถัดไปตามลำดับ ได้แก่ **ลังกาบาลูส**¹² ซึ่งมีชาวเกาะพูดภาษาแปลกประหลาดมีอำพันทะเล (ambergris) อันล้ำค่า ที่มักถูกคลื่นพัดมาเกยบนชายหาดของเกาะนี้บ่อยครั้ง ชาวเกาะจะนำสินค้าของตนมาแลกกับพ่อค้านักเดินเรือเป็น

โลหะ เกลือ และเสื้อผ้า โดยพวกเขาจะใช้ภาษามือสื่อสารกัน เกาะนี้ตั้งอยู่ไม่ไกลจาก **เกาะอีกแห่งหนึ่ง** อันเป็นถิ่นของชาวเกาะผิวดำ เปลือยกาย ล่อนจ้อน หน้าตาน่าเกลียดน่ากลัว นิสัยดุร้ายและกินเนื้อมนุษย์ ทั้งนี้ เกาะทั้งสองเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่พ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมและได้รับการบันทึกไว้ในเอกสารอาหรับหลายฉบับ หมายถึง **หมู่เกาะอันดามันและหมู่เกาะนิโคบาร์** (Andaman and Nicobar Islands) ในมหาสมุทรอินเดียนั่นเอง (Tibbetts, 1979: 152; อัลมัสอูดี, 2012: 156; Mackintosh-Smith, 2014: 27)

ถัดไปคือ **เกาะแห่งหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งกานพลู**¹³ โดยระบุว่า บนเกาะนี้มีชาวพื้นเมืองที่ชอบหลบซ่อนตัว ทำให้การแลกเปลี่ยนสินค้าจะกระทำโดยตรงไม่ได้ จำเป็นที่พ่อค้าจะถ่ายสินค้าลงบนชายหาดและแล่นเรือออกจากเกาะไปก่อน จนเมื่อพ่อค้าแล่นเรือกลับมาถึงเกาะนี้อีกครั้ง ก็จะพบว่าสินค้าท้องถิ่นต่าง ๆ ของชาวเกาะถูกนำมาวางกองไว้บนชายหาดเพื่อแลกเปลี่ยนรวมถึงสินค้าสำคัญอย่างกานพลู (clove) ด้วย ทั้งนี้ คำบรรยายดังกล่าวตรงกับเกาะ **บรัฏฏอียิล**¹⁴ ตำรา **กิตาบ อัล-บุลุดาน (ตำราแว่นแคว้น)** ของ **อิบนุ อัล-ฟาเกีย อัล-ฮะมะฆานีย** (Ibn al-Faqih al-Hamadhānī) จากศตวรรษที่ 10 โดยระบุว่าเป็นส่วนหนึ่งของ **ราชอาณาจักรชวาบังญู**¹⁵ ที่ชาวอาหรับเรียก “อาณาจักรศรีวิชัย” (Srivijaya) ที่มีศูนย์กลางอำนาจอยู่บริเวณฝั่งตะวันออกของเกาะสุมาตราและมีกษัตริย์ปกครองนามว่า “มะฮ์รอรอญ์” (มหาราช) ผู้ทรงร่ำรวยมหาศาล แผ่ขยายแสนยานุภาพทางทะเลควบคุมหมู่เกาะเครื่องเทศและเส้นทางการค้าระหว่างอินเดียกับจีน อย่างไรก็ดี แม้จะไม่สามารถระบุตำแหน่งที่ตั้งของเกาะบรัฏฏอียิลได้แน่ชัดก็คือเกาะใด แต่สันนิษฐานได้ว่าน่าจะเป็นเกาะแห่งหนึ่งในเขตช่องแคบมะละกา ระหว่างเกาะสุมาตรา ฝั่งตะวันออกและตอนใต้ของคาบสมุทรมาเลย์ (Tibbetts, 1979: 177; อัลฮะมะฆานีย, 2009: 69)

ถัดไปคือเกาะ บาลูส¹⁶ อันเป็นถิ่นของเผ่ากินเนื้อมนุษย์ หากตรวจสอบตำแหน่งที่ตั้งของเกาะบาลูสกับตำรา *กิตาบ อัล-มะชาลิก วะ อัล-มะมาลิก (ตำราเส้นทางและอาณาจักร)* ของ อิบน์ ขุรดาซบิฮ์ (Ibn Khurdādhbih) จากศตวรรษที่ 9 ซึ่งเป็นเอกสารฉบับแรกสุดที่อ้างถึงเกาะนี้ระบุว่า เกาะบาลูสตั้งอยู่ถัดจาก *กะละฮ์*¹⁷ เมืองท่าสำคัญบริเวณฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู เป็นระยะเดินเรือ 2 วัน ทำให้สันนิษฐานได้ว่า เกาะบาลูสน่าจะตั้งอยู่ในช่องแคบมะละกา ซึ่งอาจเป็นเกาะหรือดินแดนแห่งหนึ่งใกล้ปากน้ำเกอลัง (Kelang) บริเวณชายฝั่งทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศมาเลเซีย หรือชายฝั่งตะวันออกเฉียงเหนือของเกาะสุมาตราก็เป็นได้ (Tibbetts, 1979: 141; อิบน์ ขุรดาซบิฮ์, 2014: 40)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าบริบทภูมิศาสตร์แวดล้อมของเนื้อหาในตารางที่ 1 ล้วนแต่เป็นสถานที่และหมู่เกาะของเอเชียอาคเนย์ในบริเวณทะเลอันดามัน (Andaman Sea) เกาะสุมาตรา ช่องแคบมะละกา (Strait of Malacca) ไปจรดยังเกาะบินตัน (Pulau Bintan) และเกาะลิงกา (Pulau Lingga) ทางตอนใต้สุดของคาบสมุทรมลายู จึงอนุมานได้ว่าดินแดนของผู้แสวงบุญชาวตะวันออกกลุ่มนี้เดินทางมานั้น ก็น่าจะอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน

คำใบ้ว่าด้วย “คนมีหาง” บริเวณตอนเหนือของเกาะสุมาตรา

ในส่วนคำบรรยายลักษณะทางกายภาพของชาวพื้นเมืองจากคำบอกเล่าของผู้แสวงบุญกลุ่มนี้ว่าในดินแดนของพวกเขามี สิ่งมีชีวิตที่มีรูปลักษณะเหมือนมนุษย์¹⁸ ที่อาศัยอยู่ไม่ห่างกันจากตัวเมือง บนภูเขาหลายลูกที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือ บรรดาผู้ชายของชนกลุ่มนี้มีลักษณะพิเศษคือ มีหางคล้ายหางสุนัข¹⁹ อนึ่ง ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าคำบรรยายว่าด้วยกลุ่มชนมีหาง น่าจะเป็นความพยายามของผู้แสวงบุญในการอธิบายให้ผู้ฟังชาวมุสลิมอาหรับเกิดจินตภาพถึงรูปลักษณ์ของ “ชนพื้นเมือง” หรือ “ชนเผ่า” กลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บนภูเขานอกเมืองของพวกเขา โดยหางสุนัข

ที่อาจฟังดูราวกับเป็นสัตว์ประหลาดนี้ แท้จริงอาจหมายถึง ปลอกหุ้มอวัยวะเพศชาย (phallocrypt) ซึ่งเป็นเครื่องประดับกายชนิดหนึ่งทำจากใบไม้สาน ผลบวบหรือผลน้ำเต้า (gourd) ตากแห้ง มีรูปทรงเหมือนปลอกยาว ใช้สวมครอบอวัยวะเพศชายและใช้เชือกถักผูกห้อยยึดกับบั้นเอว²⁰ รูปทรงของปลอกหุ้มนี้ อาจทำให้คนต่างวัฒนธรรมเข้าใจผิดดูราวกับชนพื้นเมืองเหล่านี้มีหางคล้ายหางสุนัขก็เป็นได้ ทั้งนี้ ยังมีบันทึกคล้ายคลึงกันเกี่ยวกับชนพื้นเมืองที่สวมใส่ปลอกหุ้มอวัยวะเพศชายในเอกสารอาหารฉบับอื่น ๆ อีก ได้แก่ ริลละฮ์ อิบน์ บะฏูฏะฮ์ (การเดินทางของอิบนุ บะฏูฏะฮ์)²¹ ของ อิบนุ บะฏูฏะฮ์ (Ibn Baṭūṭah) นักเดินทางชาวมุสลิมผู้มีชื่อเสียงจากเมืองฏอนญา (Tangier) ก็ได้บรรยายลักษณะของชนพื้นเมืองในดินแดนบะเราะฮ์นัการ²² ที่เขาพบเห็นขณะแวะพักระหว่างแล่นเรือจากดินแดนเบงกอลไปยังเมืองสมุทระ (ซุมฏูเราะฮ์) บนเกาะสุมาตรา ในกลางศตวรรษที่ 14 ว่า

พวกผู้ชายชาวพื้นเมืองมีรูปลักษณ์เหมือนพวกเรา เพียงแต่มีปากคล้ายปากสุนัข ส่วนพวกผู้หญิงมีรูปลักษณ์ต่างออกไป พวกนางสวยงามยิ่งนัก พวกผู้ชายทุกคนเปลือยกายล่อนจ้อน บางคนสวมถุงทำจากใบจากแขวนห้อยไว้กับท้องน้อยสำหรับปกปิดของลับ (อิบนุ บะฏูฏะฮ์, 2013: 211)

ผู้วิจัยพบว่ามีบันทึกที่ตรงกันว่าด้วย “กลุ่มชนมีหาง” ที่อาศัยอยู่บริเวณเกาะสุมาตราตอนเหนือในเอกสารอาหารับและเอกสารยุโรปที่มีอายุสมัยเก่ากว่าศตวรรษที่ 14 ได้แก่

(1) กิตาบ อะญาอิบ อัล-ฮินด์ (ตำราเรื่องมหัศจรรย์แห่งอินเดีย)

เป็นวรรณกรรมอาหรับประเภทอะญาอิบ (‘ajā’ib) หรือ เรื่องมหัศจรรย์ (marvels) ประพันธ์โดย บุซุรค์ บิน ชะฮ์รียาร์ อัร-รอมฮูรมุซีย์ (Buzurg ibn Shahriyar ar-Ramhurmuzi) จากราวกลางศตวรรษที่ 10 โดยเป็นการรวมเรื่องเล่าจากพ่อค้านักเดินเรือในอ่าวเปอร์เซียที่เคยเดินทางไปค้าขายยัง

อนุทวีปอินเดีย²³ และ แคนทอง²⁴ มีเรื่องเล่าตอนหนึ่งจากปากคำของมุฮัมมัด บิน บาบิชาด (Muḥammad ibn Bābishād) นายเรือชาวเมืองซีรอฟ (Sirāf) ผู้ค้าของและเคยแล่นเรือไปค้าขายยังแคนทองหลายครั้งว่า

มุฮัมมัด บิน บาบิชาดเล่าให้ข้าพเจ้าฟังว่า เขาได้ฟังคำบอกเล่าจากชาวเรือเกี่ยวกับลูบลึง²⁵ ซึ่งเป็นอ่าวแห่งหนึ่งที่มีชาวพื้นเมืองกินเนื้อมนุษย์ และว่ากันว่าชนกลุ่มนี้มีหาง พวกเขอาศัยอยู่ในดินแดนระหว่าง ฟินสุร²⁶ และ ลามูรีย²⁷
(บุซุรกี บิน ซะฮ์รียาร, 1908)

(2) อิล มิลิโอเน (Il Millione) หรือ บันทึกการเดินทางของ มาร์โค โปโล (The Travels of Marco Polo) นักเดินทางชาวเวนิส ได้บันทึกเกี่ยวกับชาวพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งนอกเมือง ลัมบริ (Lambri) ซึ่งเป็นหนึ่งในอาณาจักรเจ็ดแห่งที่ตั้งอยู่บนเกาะชวาน้อย (Lesser Java) หรือ เกาะสุมาตราที่เขาได้แวะพักรอลมมรสุมระหว่างการเดินทางกลับในราว ค.ศ. 1292 มีเนื้อหาตอนหนึ่งระบุว่า

เมื่อเดินทางออกจากอาณาจักรแห่งนั้น [อาณาจักรตราโกยัน]²⁸ ก็จะมาถึงอาณาจักรอีกแห่งหนึ่งชื่อ ลัมบริ (Lambri) ชาวเมืองเป็นพวกบูชาเจ็ดและเรียกตนเองว่าเป็นซาร์บใช้แห่งองค์ข่านผู้ยิ่งใหญ่ ดินแดนนี้มีการบูรและเครื่องเทศชนิดต่าง ๆ มากมาย และผลิตไม้ฝางได้มากเช่นกัน โดยพวกเขาจะหว่านเมล็ด [ฝาง] ให้งอกขึ้นเป็นหน่อขนาดเล็ก แล้วจึงขุดหน่อไปปลูก โดยจะต้องรอเวลาสามปีกว่าต้นจะโต เมื่อนั้นพวกเขาก็จะขุดรากมันขึ้นมา [ใช้เป็นสีย้อม] มาร์โค โปโลนำเมล็ดฝางกลับมาปลูกที่เมืองเวนิสด้วย แต่ข้าพเจ้าคิดว่าคงเป็นเพราะสภาพอากาศหนาวเย็นเกินไป จึงไม่มีต้นโคงอกเลย ในอาณาจักรแห่งนี้ยัง พบผู้ชายมีหางยาวประมาณหนึ่งฝ่ามือเหมือนกับหางสุนัขไร้ขน พวกเขอาศัยอยู่บนภูเขาและเป็นคนป่าเถื่อน ในอาณาจักรนี้มีแรดมาก รวมถึงมีสัตว์และนกมากมายหลายประเภท...ถัดไปคืออาณาจักรอีกแห่ง

ชื่อว่า **ฟันซุร (Fansur)** ชาวเมืองเป็นพวกบูซาเจวิดและเรียกตนว่าเป็นชาวรับใช้องค์ท่านผู้ยิ่งใหญ่ อาณาจักรนี้ตั้งอยู่บนเกาะเดียวกัน [กับลัมบริ] อาณาจักรฟันซุรเพาะปลูกการบูรชนิดที่ดีที่สุดของโลกเรียกว่า ‘คันฟอรา ฟันซุรี’ (Canfora Fansuri) ซึ่งมีคุณภาพยอดเยี่ยมเสียจนต้องซื้อขายกันด้วยราคาของน้ำหนักทองคำ...

(Polo, 1920: 299)

จากเอกสารอาหรับและยุโรปสองฉบับข้างต้น พบว่ามีข้อมูลสอดคล้องกันเกี่ยวกับ “**กลุ่มชนมีหาง**” อาศัยอยู่ในเขตป่าเขาระหว่างดินแดนที่ชื่อว่า **ลามูรี**²⁹/ **ลัมบริ** กับ **ฟันซุร** / **ฟันซุรี** ทั้งนี้ ในเอกสารอาหรับสมัยศตวรรษที่ 9-10 ฉบับอื่น ๆ ที่มีการบันทึกเกี่ยวกับดินแดนทั้งสองแห่ง โดยระบุว่า “ลามูรี” เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรซาบัจญ์ (ศรีวิชัย) ที่มีราชาปกครองหลายองค์ ชาวเมืองล้วนเก่งกล้าในการรบและมีชนเผ่ากินคน อาศัยอยู่ด้วย มีสินค้าเด่นลามูรีคือ ไม้ฝาง (sappanwood) หวาย (rattan) ยาสมุนไพรถอนพิษงู และมีช้างกับแรด (กระซู่) จำนวนมากที่นี้อีกด้วย (บุซุร กบิน ชะฮ์ริยาร์, 1908; Tibbetts, 1979: 25; Mackintosh-Smith, 2014: 25-27) ส่วนดินแดน “ฟันซุร” เป็นสถานที่ที่มีชื่อเสียงว่าเป็นแหล่งทองคำและการบูร (camphor) คุณภาพสูงเรียกว่า การบูรฟันซุร³⁰ อีกทั้งชาวเมืองมีความเชื่อทางศาสนาและธรรมเนียมการพิสูจน์ความจริงด้วยไฟ (fire ordeal) คล้ายกับชาวอินเดีย (Ibn Rosteh, 1892; อัลมัสดูดี, 2012)

จากการศึกษาทางโบราณคดีนำมาสู่ข้อสันนิษฐานตำแหน่งที่ตั้งของ “ลามูรี” ที่ปรากฏในเอกสารโบราณว่าน่าจะเป็นบริเวณแหลมลัมเระฮ์ (Lamreh) ในตำบลกรังรายา (Krueng Raya) จังหวัดอาเจะฮ์ (Aceh) ตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ประเทศอินโดนีเซีย โดยมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการเป็นเมืองท่าติดต่อกับนานาชาติจำนวนมาก อาทิ เศษภาชนะดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง เศษภาชนะดินเผาจากดินแดนประเทศพม่า ไทย เวียดนาม เศษแก้วจากตะวันออกกลาง เหรียญกษาปณ์

จีน และหินป้ายหลุมศพของชาวมุสลิมซึ่งกำหนดอายุสมัยในช่วงศตวรรษที่ 13 จนถึงต้นศตวรรษที่ 15 (Husni et al., 2019; Mackinnon and A.R., 2020: 175; Feener et.al, 2021) ในขณะที่ตำแหน่งของ “พินสุร” ยังคงเป็นที่ถกเถียงกัน โดยนักวิชาการรุ่นเก่า อาทิ ยูลส์ (1920) และทิบเบตส์ (1979) เสนอว่าพินสุรคือเมืองบาร์ส (Barus) ริมชายฝั่งตะวันตกของเกาะสุมาตรา ในจังหวัดสุมาตราเหนือ (Northern Sumatra Regency) (Yules, 1920: 303; Tibbetts, 1979: 140) อย่างไรก็ตาม มีข้อเสนอใหม่จากการศึกษาด้านเอกสารและหลักฐานทางโบราณคดีโดยแม็คคินนอน และ นูร์ดิน เอ.อาร์ (2020) บ่งชี้ว่าตำแหน่งของเมืองพินสุรควรจะต้องอยู่บริเวณอ่าวปันจู (Ujong Pancu) ในเขตลัมบาโร (Lambaro) ทางตะวันตกของเมืองบันดา อาเจะฮ์ (Banda Aceh) ซึ่งมีความสอดคล้องกับตำแหน่งที่ตั้งที่ระบุไว้ในเอกสารโบราณและมีสภาพภูมิศาสตร์เหมาะสมในการเป็นท่าเรือติดต่อค้าขายกับนานาชาติในเส้นทางการค้าทางทะเลของมหาสมุทรอินเดียในช่วงก่อนศตวรรษที่ 15 มากกว่า (Mackinnon and A.R., 2020: 188)

การค้าทางทะเลของชาวมุสลิมกับอิสลามานูัตร์ในเกาะสุมาตรา

การเผยแผ่อิสลามในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์มีความสัมพันธ์กับการค้าทางทะเลของชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซียนับตั้งแต่ราวกลางศตวรรษที่ 8 เป็นต้นมา พ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญเป็นคนกลางแลกเปลี่ยนสินค้าในเครือข่ายเมืองท่าที่ขยายตัวจากอ่าวเปอร์เซีย (Persian Gulf) ทะเลแดง (Red Sea) ชายฝั่งของอินเดีย เกาะศรีลังกา คาบสมุทรมลายูและหมู่เกาะอินโดนีเซีย ไปจนถึงจุดยังเมืองท่าตอนใต้ของจีน หรือไกลกว่านั้น พวกเขาได้ตั้งสถานีการค้าและชุมชนของตนตามเมืองท่าต่าง ๆ ตลอดเส้นทางการค้าโดยเฉพาะในเมืองท่าใหญ่ อาทิ เมืองกว่างโจว³¹ (Hourani, 1995; Tibbetts, 1979; Park, 2012) อย่างไรก็ตาม กบฏหวงเฉา (Huang Chao ค.ศ. 877-878) ในช่วงปลายราชวงศ์ถัง นำไปสู่การสังหารหมู่พ่อค้าต่างชาติจำนวนมากในเมืองกว่างโจว ทำให้พ่อค้าชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซีย

เลือกที่จะโยกย้ายสถานประกอบการค้ามายังในเมืองท่าของเอเชียอาคเนย์บริเวณฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมาลายูและเกาะสุมาตราแทน ด้วยเหตุผลเรื่องความปลอดภัยและชนพื้นเมืองที่เป็นมิตรกว่า อีกทั้งหมู่เกาะในเอเชียอาคเนย์คือแหล่งทรัพยากรเครื่องเทศ (spice) และไม้หอม (aromatic wood) ที่มีราคาสูงและเป็นที่ต้องการในตลาดโลก อีกทั้งเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ตั้งอยู่ระหว่างจีนกับอินเดีย ซึ่งเหมาะสมเป็นจุดแวะพักเพื่อรอกะแสลมมรสุมและซ่อมแซมเรืออีกด้วย (Hourani, 1995: 77-78; Gordon, 2001: 26; Mackintosh-Smith, 2014: 31)

แม้กระนั้น หลักฐานของกระบวนการอิสลามานูวัตร์ในเอเชียอาคเนย์ในระยะเริ่มแรกนี้ ยังคลุมเครือและเป็นที่ถกเถียงกัน การค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงถึงการติดต่อกับชาวมุสลิม อาทิ หินจารึกป้ายหลุมศพของ “ชาวมุสลิมต่างชาติ” ที่กำหนดอายุสมัยจารึกเก่าถึงสมัยศตวรรษที่ 11 ได้แก่ จารึกหินป้ายหลุมศพของอะบู กามิล (Tombstone of Abū Kāmil) ระบุ ค.ศ. 1039 ที่พบในเมืองฟานซาง (Phan rang) ประเทศเวียดนาม (Ismail et.al, 2021) กับ จารึกหินป้ายหลุมศพของสตรีมุสลิมในเมืองเลรัน (Leran) บนเกาะชวา ซึ่งระบุ ค.ศ. 1082 (Gordon, 2001: 26) อย่างไรก็ตาม แหล่งที่มาของหินจารึกทั้งสองยังคงเป็นที่เคลือบแคลง ซึ่งยังไม่สามารถใช้เป็นหลักฐานยืนยันการเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามของชาวพื้นเมืองของเอเชียอาคเนย์ได้แน่ชัด อย่างไรก็ตาม นักวิชาการเชื่อว่ากระบวนการอิสลามานูวัตร์ในเอเชียอาคเนย์เริ่มต้นจากบรรดาพ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซีย ซึ่งเป็นคนกลุ่มแรกที่น่าศาสนาอิสลามติดตัวเข้ามาพร้อมกับการค้าขาย พวกเขาได้ตั้งสถานประกอบการค้าและชุมชนตามเมืองท่าต่าง ๆ ในเอเชียอาคเนย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริเวณคาบสมุทรมาลายูและเกาะสุมาตรา พ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมเหล่านี้มีปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ กับชาวพื้นเมืองอย่างค่อยเป็นค่อยไป ทั้งการเชิญชวนให้สนใจคำสอนของศาสนาอิสลาม ตลอดจนการแต่งงานกับหญิงชาวพื้นเมือง ส่งผลให้มีทั้งกลุ่มชาวพื้นเมืองที่หันมาศรัทธา

นับถือศาสนาอิสลามใหม่และชาวมุสลิมลูกครึ่งจากการแต่งงาน สอดคล้องกับบันทึกในตำราภูมิศาสตร์ของ **อัช-ชะรีฟ อัล-อิตรีซี**³² ในกลางศตวรรษที่ 12 ที่ระบุว่าบนเกาะ **อุนกูยฮ์**³³ ซึ่งเป็นเกาะของซาบัจญ์ (ศรีวิชัย) มีชาวเมืองเป็นลูกครึ่ง [หมายถึงลูกครึ่งอาหรับ-เปอร์เซียกับชาวพื้นเมือง] และส่วนใหญ่เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามแล้ว โดยเกาะนี้มีชื่อเสียงในฐานะเป็นศูนย์กลางการค้า ชาวพื้นเมืองมีชื่อเสียงในด้านความยุติธรรม เป็นกันเอง สุภาพอ่อนโยน และยึดหยุ่นเรื่องการค้า ทำให้บรรดาพ่อค้าอาหรับ-เปอร์เซียจีน และอินเดียล่องเรือมาติดต่อค้าขายอย่างไม่ขาดสาย (อัลอิตรีซี, 2002) และเป็นไปในทางเดียวกับบันทึกของชาวยุโรปอย่างมารโค โปโล ที่สังเกตเห็นชุมชนมุสลิมและการแพร่หลายของศาสนาอิสลามในบริเวณตอนเหนือของเกาะสุมาตราในปลายศตวรรษที่ 13 ณ อาณาจักรเฟอร์เลค (Kingdom of Ferlec)³⁴ ซึ่งเขาได้แวะพักรอลมมรสุมระหว่างเดินทางกลับจากจีนว่า ถึงแม้ชาวเมืองเฟอร์เลคจะเป็นพวกนอกรีต แต่กลุ่มคนที่อาศัยอยู่บริเวณเมืองท่าได้หันมานับถือศาสนาอิสลามโดยการชักชวนของพวกพ่อค้าชะระเซ็น (มุสลิม) ที่ล่องเรือมาค้าขายอยู่เสมอ (Polo, 1908: 338)

หากพิจารณาแล้ว จะพบว่ากระบวนการอิสลามานูวัตร์มีความสอดคล้องบริบทเนื้อหาในตารางที่ 1 ที่แสดงให้เห็นว่าบันทึกว่าด้วยผู้แสวงบุญชาวมุสลิมจากตะวันออกในศตวรรษที่ 11 กลุ่มนี้ น่าจะเป็นหนึ่งในชาวพื้นเมืองของสุมาตรากลุ่มแรก ๆ ที่เพิ่งหันมานับถือศาสนาอิสลามไม่นาน โดยเกิดจากการติดต่อค้าขายกับพ่อค้านักเดินเรืออาหรับ-เปอร์เซียมาเป็นเวลานานระยะหนึ่งแล้ว ถึงขนาดว่าในหมู่พวกเขามี “ผู้รู้” ที่สามารถสื่อสารภาษาอาหรับได้ สะท้อนให้เห็นถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมอิสลามและภาษาอาหรับไปยังชนพื้นเมือง ด้วยเพราะภาษาอาหรับมีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นศาสนาที่ชาวมุสลิมจำเป็นต้องใช้ในการประกอบศาสนกิจต่าง ๆ ในศาสนาอิสลาม รวมถึงพิธีฮัจญ์ด้วย อีกทั้งภาษาอาหรับยังเป็นภาษาการค้าที่ใช้กันแพร่หลายบนเส้นทางการค้าทางทะเลรอบมหาสมุทรอินเดียไปจนถึงจีน

นอกจากนี้ การที่กลุ่มผู้แสวงบุญชาวมุสลิมกลุ่มนี้ได้กล่าวถึง ชนพื้นเมืองที่มีลักษณะแปลกประหลาด ก็อาจสะท้อนมุมมองและวิถีชีวิตของชาวมุสลิมรุ่นแรกในเมืองท่าของเอเชียอาคเนย์ ที่มักสร้างชุมชนของตนแยกออกจากชาวพื้นเมืองอื่น ๆ เพื่อพยายามธำรงหลักการและวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลามของตนเอง ในขณะที่ชาวพื้นเมืองรอบนอกยังคงยึดถือศาสนาท้องถิ่นและวัฒนธรรมดั้งเดิมต่อไป จนกระทั่งชุมชนมุสลิมเหล่านี้เริ่มขยายตัวและเป็นที่รู้จักในหมู่พ่อค้านักเดินเรือที่เดินทางแวะเวียนมา ทำให้นักเผยแผ่ศาสนา (ดาอีย์) จากดินแดนอาหรับ เปอร์เซีย จีน หรืออินเดีย ให้เดินทางเข้ามาเผยแผ่ศาสนาอิสลามให้แก่ชาวพื้นเมืองมากขึ้นเป็นลำดับ (Gordon, 2001: 28-29; Federspiel, 2007: 18-20) ซึ่งอาจนำไปสู่ความประสงค์ของชาวมุสลิมพื้นเมืองเหล่านี้ที่จะเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ เพื่อเยี่ยมเยือน “บ้านของพระเจ้า” อันเป็นหนึ่งในเสาหลักปฏิบัติสำคัญของศาสนาอิสลามที่ชาวมุสลิมผู้ศรัทธาทุกคนปรารถนาอย่างแรงกล้า

สรุป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยเสนอบันทึกว่าด้วย “ผู้แสวงบุญฮัจญ์จากดินแดนตะวันออก” ในตำรา กิตาบ ญะบาอิ อัล-ฮะยะวาน (ตำราธรรมชาติสัตว์) ของ ชะร็อฟ อัล-ฮะมาน ฆออิร อัล-มัรวะซี บ่งชี้ว่าพวกเขา คือกลุ่มชาวมุสลิมพื้นเมืองเอเชียอาคเนย์รุ่นแรกจากบริเวณดินแดน “ลามูรี” หรือ “พินสุร” (ปัจจุบันอยู่ในจังหวัดอาเจะฮ์ ประเทศอินโดนีเซีย) ทางตอนเหนือของเกาะสุมาตรา ที่เดินทางข้ามมหาสมุทรอินเดียไปประกอบพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะฮ์ ใน ฮ.ศ. 434 (ราว ค.ศ. 1042-1043) จากการวิเคราะห์ข้อมูลเปรียบเทียบกับบันทึกพ่อค้านักเดินเรือและตำราภูมิศาสตร์ของชาวมุสลิมอาหรับ พบว่าบริเวณดินแดนบริเวณดังกล่าวเป็นเมืองท่าสำคัญที่มีการติดต่อกับพ่อค้านักเดินเรือชาวมุสลิมอาหรับ-เปอร์เซียอยู่บ่อยครั้ง นับตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 9 เป็นต้นมา ดังนั้น บันทึกนี้จึงอาจถือเป็น

หลักฐานการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ของชาวมุสลิมจากเอเชียอาคเนย์ที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด และสะท้อนให้เห็นกระบวนการอิสลามานุวัตรของเอเชียอาคเนย์ที่เก่าไปถึงช่วงกลางศตวรรษที่ 11 ก่อนหน้าบันทึกเอกสารของชาวยุโรป และเอกสารมลายูสมัยคลาสสิกเป็นระยะเวลากว่าสามศตวรรษ

เชิงอรรถ

- ¹ อัล-กะอ์บะฮ์ (الكعبة) : al-Ka'bah) หรือ บัยตุลลอฮ์ (بيت الله : Bayt Allah) คือ อาคารหินก่อทรงลูกบาศก์ตั้งอยู่ใจกลางมัสยิดอัล-ฮะรออม (Masjid al-Harām) ในนครมักกะฮ์ ปัจจุบันอยู่ในประเทศซาอุดีอาระเบีย ชาวมุสลิมเชื่อว่าอาคารหลังนี้สร้างขึ้นในสมัยนบีมูฮัมหมัด (อับราฮัม) เพื่อเป็นประมุขทิศจากทั่วทุกมุมโลกในการสักการะอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว
- ² ชุลฮิจญะฮ์ (ذو الحجة : Dhu al-Hijjah) คือ เดือนที่ 12 ตามปฏิทินฮิจเราะฮ์ (Hijri Calendar) ช่วงเวลาของพิธีฮัจญ์ถูกกำหนดไว้ระหว่างวันที่ 1 ถึง 10 เดือนชุลฮิจญะฮ์ โดยมีวันที่ 9 เดือนชุลฮิจญะฮ์ หรือ เยาวม อะเราะฟะฮ์ (يوم عرفه : Yawm 'Arafah) เป็นหัวใจสำคัญของพิธีฮัจญ์ ซึ่งผู้แสวงบุญจะเดินทางไปชุมนุมกัน ณ ท่งอะรอฟะฮ์ นอกเมืองมักกะฮ์; ทั้งนี้ หากเป็นการประกอบพิธีในช่วงเวลานอกเดือนชุลฮิจญะฮ์ จะเรียกว่า อุมเราะฮ์ (عمرة : 'Umrah)
- ³ ฮัจญีย์ (حجّی : Hajji) เป็นคำเรียกน่าน้ำชื่อ เพื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ที่ได้ประกอบพิธีฮัจญ์สำเร็จลุล่วง
- ⁴ แพทย์ชาวเปอร์เซียจากเมืองมาร์ว (Marv) ปัจจุบันอยู่ในประเทศเติร์กเมนิสถาน; ชะร็อฟ อัช-ชะมาน ฆออิร อัล-มัวะซีย์ทำงานในราชสำนักสุลต่านมะลิก ชาฮ์ที่ 1 (Malik Shah I) แห่งมหาอาณาจักรเซลจุก (The Great Seljuk Empire) โดยงานเขียนวิชาการของเขาแสดงให้เห็นถึงความสนใจในองค์ความรู้ด้านการแพทย์และชีววิทยาของชาวกรีกโบราณ (Minorsky, 1942)
- ⁵ ต้นฉบับใช้ باب فی صفة أهل الأطراف البعيدة والجزائر (Bāb fī ṣifah 'ahli al-'aṭrāf al-ba'ida wa al-jaza'iri-ha) เป็นบทที่ว่าด้วยคำอธิบายลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ ได้แก่ (1) ชาวเปอร์เซีย (2) ชาวจีน (3) ชาวเติร์ก

(4) ขาวรุม [กรีก] (5) ขาวอาหรับ (6) ขาวอินเดีย (7) ขาวอะบิสซิเนีย [เอธิโอเปียโบราณ] (8) ประชาชาติที่อาศัยอยู่บริเวณเส้นศูนย์สูตร และ (9) ประชาชาติที่อาศัยอยู่บริเวณชายขอบและเกาะห่างไกล (Minorsky, 1942)

⁶ Ṭabā'ī' al-ḥayawān طبائع الحيوان Marwazī, Sharaf al-Zamān Ṭāhir شرف الزمان طاهر, British Library: Oriental Manuscripts, Delhi Arabic 1949, in Qatar Digital Library <<https://www.qdl.qa/node/9602>> [accessed 1 August 2023]

⁷ ประโยคนี้แปลอีกสำนวนได้ว่า “...โดยคนกลุ่มนี้เพิ่งเข้าใกล้พระบัญญัติแห่งศาสนาอิสลาม...”

⁸ ต้นฉบับใช้ ญิบาล (جبال : jibal) คำพหูพจน์ของ ญะบัล (جبل : jabal) แปลว่า ภูเขา (mountain) ในเอกสารอาหรับบางฉบับใช้คำศัพท์นี้เรียก “เกาะขนาดเล็ก” (islet) ที่ตั้งอยู่ในทะเลด้วย (Mackintosh-Smith, 2014)

⁹ อะมีร์ อัล-ฮัจญ์ (أمير الحج) : 'Amir al-Hajj) คือ ตำแหน่งผู้นำคณะผู้แสวงบุญฮัจญ์ที่ได้รับการแต่งตั้งโดยผู้ปกครองมุสลิม เพื่อในการคุ้มครองกองคาราวาน จัดหาเสบียง และเครื่องอำนวยความสะดวกตลอดช่วงพิธี

¹⁰ ดาร์บ ซุบัยดะฮ์ (درب زبيدة : Darb Zubaydah) คือ ถนนเชื่อมต่อระหว่างเมืองกูฟะฮ์ (Kūfah) ในแคว้นอิรักกับนครมะดีนะฮ์และนครมักกะฮ์ ในแคว้นฮิญาซ (Hijāz) มีระยะทางราว 1,500 กิโลเมตร สร้างโดยดำริของพระนางซุบัยดะฮ์ บินติ ญะอ์ฟัร (Zubaydah bint Ja'far) มเหสีของเคาะลีฟะฮ์ฮารูน อัร-เราะชิด (Harūn ar-Rashīd ครองราชย์ ฮ.ศ. 170-193/ค.ศ. 786-809) แห่งราชวงศ์อับบาซียะฮ์ เพื่ออำนวยความสะดวกให้กับกองคาราวานผู้แสวงบุญฮัจญ์ (Kennedy, 2004)

¹¹ ต้นฉบับใช้ บะฮ์ร อัล-ฮินด์ (بحر الهند : baḥr al-Hind) หมายถึง มหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean) (Tibbetts, 1979)

¹² ต้นฉบับใช้ ญะซีเราะฮ์ ลังกะบาลุส (جزيرة لنكبالوس : Jazīrah Lankabālus) ในเอกสารอาหรับบางฉบับสะกดว่า ลันญะบาลุส (لنجالوس : Lanjābālūs) หรือ อะลังกะบาลุส (النكبالوس : Alankabālus) สันนิษฐานว่าแผลงมาจากรากศัพท์ภาษาทมิฬว่า นควารัม (நககவாரம்) แปลว่า แดนคนเปลือย ซึ่งหมายถึง หมู่เกาะนิโคบาร์ (Nicobar Islands) (Ferrand, 1922: 142; Tibbetts, 1979: 152)

- ¹³ ต้นฉบับใช้ *อัล-ญะซีเราะฮ์ อัลละดี ฮียะ มะฮ์ดิน อัล-เกาะร็อนฟุล (الجزيرة التي هي معدن القرنفل)* : al-jazirah allatī hiya ma’din al-qaranful)
- ¹⁴ *บารฎายิล (برطایل)* : Bartāyil)
- ¹⁵ ต้นฉบับใช้ *อัซ-ซาบัจญ์ (الزابج)* : az-Zābaj) รากศัพท์มาจากคำว่า “ซวกะ” หมายถึง ชาวซวา ซึ่งชาวอาหรับใช้ชื่อนี้เรียกกลุ่มอาณาจักรโบราณในหมู่เกาะอินโดนีเซีย และคาบสมุทรมลายูที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของไศลเณทรวังศ์ (Sailendra) แห่งซวา และ อาณาจักรศรีวิชัย (Srivijaya) แห่งสุมาตรา (Tibbetts, 1979: 26; Mackintosh-Smith, 2014: 152)
- ¹⁶ ต้นฉบับใช้ *ญะซีเราะฮ์ บาลูส (جزيرة بالوس)* : Jazīrah Bālus)
- ¹⁷ *กะละฮ์ (كله)* : Kalah) คือ เมืองท่าสำคัญบนชายฝั่งตะวันตกของคาบสมุทรมลายู สันนิษฐานว่าตรงกับภูมินามในเอกสารจีนว่า *เกอหลัว (哥羅)* (Wheatley, 1961: 222; Tibbetts, 1979: 124) มีข้อเสนอหลากหลายเกี่ยวกับตำแหน่งที่ตั้งของ กะละฮ์ บ้างว่าตั้งอยู่บริเวณคอคอดกระ (Ferrand, 1913) ปากน้ำมะริด (Wheatley, 1961) ปากน้ำเกอลัง (Kelang) (Fatimi, 1960) หรือเป็นการเรียกพื้นที่ภาพรวมของแนวชายฝั่งทะเลตั้งแต่เกาะภูเก็ตไล่ลงมาจนถึงเกอลัง (Tibbetts, 1979: 129) ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่า “กะละฮ์” อาจเชื่อมโยงกับ กฎาหะ (Kadaha) หรือ เกอดะฮ์ ตูวา (Kedah Tua) ในรัฐเกอดะฮ์ ประเทศมาเลเซีย ซึ่งมีแหล่งโบราณคดีเป็งกอลัน บูจิง (Pengkalan Bujang) เป็นหลักฐานสนับสนุนการเป็นชุมชนเมืองท่าโบราณร่วมสมัยกับเอกสารอาหรับในช่วงศตวรรษที่ 9-10 (Hassan and Yatim, 1990)
- ¹⁸ ต้นฉบับใช้ ค็อลก์ สุว์-ฮุม สุว์-อัน-นาส (خلق صُورهم صُور الناس) : khalq ṣuwwarhum ṣuwwar an-nās)
- ¹⁹ ต้นฉบับใช้ *อัชนาบัน กะอัชนาบ อัล-กิลาบ (اذناباً كاذناب الكلاب)* : adhnāban ka adhnāb al-kilāb)
- ²⁰ การศึกษาของ Ucko พบว่าปลอกหุ้มอวัยวะเพศชายมีใช้กันอย่างแพร่หลายในวัฒนธรรมต่าง ๆ อาทิ ในทวีปอเมริกาใต้ แอฟริกา และหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ โดยใช้วัสดุและการตกแต่งที่แตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ ซึ่งวัตถุประสงคในการสวมใส่ปลอกหุ้มก็เพื่อเป็นการป้องกันอวัยวะเพศและใช้เป็นเครื่องบ่งชี้สถานะทางสังคมด้วย (Ucko, 1969)
- ²¹ *รียะลัฮ์ อิบน์ บะฏูฏะฮ์* (การเดินทางของอิบนุ บะฏูฏะฮ์) มีชื่อเต็มว่า *ตุรุษะฮ์ อัน-นัซซอร์ ฟิ เมาะรออิบ อัล-อัมศอร วะ อะญาอิบ อัล-อัลฟาร* (ของขวัญล้ำค่าของผู้หลงใหลใคร่รู้ในความพิสดารของนครและความมหัศจรรย์ของการเดินทาง)

ได้รับการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรใน ค.ศ. 1354 (ฮ.ศ. 756) โดย อิบนุ ญุซัยย (Ibn Juzayy) อาลักษณ์ของสุลต่านอะบู อินาน ฟาริส (Abu 'Inān Fāris) แห่งราชวงศ์มารีนียะฮ์ (อิบนุ บะฏฏูญายะฮ์, 2013)

²² ต้นฉบับใช้ *บิลาต อัล-บะเราะฮ์นะการ* (بلاد البرهنگار : Bilād al-Barahnakār)

²³ ต้นฉบับใช้ *บิลาต อัล-ฮินด์* (بلاد الهند : Bilād al-Hind)

²⁴ ต้นฉบับใช้ *บิลาต อัช-ชะฮับ* (بلاد الذهب : Bilād adh-Dhahab) เป็นคำเรียกดินแดนในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ที่ชาวมุสลิมได้รับอิทธิพลมาจากโลกทัศน์ สุวรรณทวีป (Suvarnadvipa) หรือ สุวรรณภูมิ (Suvarnabhūmi) ของชาวอินเดีย

²⁵ *ลูลูบิลัง* (لولوبيلانك : Lūlūbīlānka) อาจหมายถึง อ่าวตะโละบาลัง (Telok Balang) ปัจจุบันเรียกว่า โละบลังรายา (Lho Blangraya) ตั้งอยู่ทางชายฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดอาเงะฮ์ ประเทศอินโดนีเซีย (Tibbetts, 1979: 141)

²⁶ *ฟันศูร์* (فانصور : Fanṣūr)

²⁷ *ลามูรี* (لاموري : Lāmūrī)

²⁸ ต้นฉบับใช้ *Kingdom of Dragoian* บ้างสันนิษฐานว่าตรงกับเมืองเปอดิร (Pedir) หรือ ปิดี (Pidie) จังหวัดอาเงะฮ์ ประเทศอินโดนีเซีย (Polo, 1920: 293)

²⁹ ในเอกสารอาหรับประเภทบันทึกพ่อค้านักเดินเรือหรือตำราภูมิศาสตร์จากศตวรรษที่ 9-10 ส่วนใหญ่จะเรียกว่า *อาร์-รอมนี* (الرمني : ar-Ramni) โดยลามูรีจะถูกกล่าวถึงในบันทึกต่างชาตอื่น ๆ ด้วย อาทิ *จารึกตันจาวูร์* (Thanjavur Inscription) ของโจฬะในอินเดียใต้ (ศตวรรษที่ 11) เรียกว่า *อิลามูริเทศัม* (Ilāmūrīdeśam) (Coedès, 1968) และ *จูฟานจื่อ* (Zhu Fan Zhi) เอกสารจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง (ศตวรรษที่ 13) เรียกว่า *หลานอู่หลี่* (Lan-wu-li) เป็นต้น (Hirth and Rockhill, 1911: 72)

³⁰ ต้นฉบับใช้ *อูด อัล-ฟันศูรี* (عود الفانصور : 'Oūd al-Fanṣūrī)

³¹ ชาวอาหรับเรียกว่า *คอนฟู* (خانفو : Khānfū)

³² ตำราภูมิศาสตร์ของอัช-ชะริฟ อัล-อิดริซีย์ หรือ นุสฮะฮ์ อัล-มุขตาบ ฟิ อิดติรอก อัล-อาฟาค (การเดินทางของผู้เฝ้าเที่ยวโพ้นขอบฟ้า) ประพันธ์ขึ้นใน ค.ศ. 1154

³³ *อุญญะฮ์* (أنقوجة : 'Ungūjah) จากการศึกษาวิเคราะห์บริบททางภูมิศาสตร์ในตำราและแผนที่ของอัช-ชะริฟ อัล-อิดริซีย์ สันนิษฐานว่าเกาะอุญญะฮ์ หมายถึง เกาะสุมาตรา

³⁴ ปัจจุบันคือ เมืองเปอรูละก์ (Pereulak) ในจังหวัดอาเงะฮ์ ประเทศอินโดนีเซีย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2553). *หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาอาหรับ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2524). *วัฒนธรรมอิสลาม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุรินทร์ไทย.
- อำนวย โพธิ์กระเจณ. (2555). *อัลมุนญิดอัลอาฟนด์ พจนานุกรมอาหรับ-ไทย*. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

ภาษาอังกฤษ

- al-Attas, S. M. N. (1966). *The Mysticism of Hamzah Fansuri*. (M.A. Thesis) Degree of Philosophy, School of Oriental and African Studies, University of London.
- Bacharach, J. L. (1984). *A Middle East Studies Handbook*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Baalbaki, R. (2012). *Al-Mawrid: A Modern Arabic-English Dictionary*. Beirut: Dar el-Ilm lil Malayin.
- Brown, C. C. (1952). The Malay Annals. in *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, Volume. 25, No. 2/3 (159), *Sĕjarah Mĕlayu* or 'Malay Annals' (October 1952), pp. 5-276.
- Chaudhuri, K.N. (1985). *Trade and Civilization in the Indian Ocean: An Economic History from the Rise of Islam to 1750*. New York: Cambridge University Press.
- Coedès, G. (1968). *The Indianized States of Southeast Asia*. (Walter F. Vell, Ed.), (Susan Brown Cwring, Trans.). Honolulu: University of Hawaii Press.

- Drakard, J. (1989). An Indian Ocean Port: Sources for the Earlier History of Barus. in *Archipel*, Volume 37, Villes d'Insulinde (II), 53-82.
- Feener, R. M., Daly, P., McKinnon, E. E., Lum En-Ci, L., Ardiansyah, N., Ismail, N., Tai Yew Seng., Rahardjo, J., Sieh, K. (2021). Islamisation and the Formation of Vernacular Muslim Material Culture in 15th-Century Northern Sumatra. in *Indonesia and the Malay World*, February 2021. <https://doi.org/10.1080/13639811.2021.1873564>
- Hassan, Nik Suhaimi Ben Nik Abdul Rahman., Yatim, Othman bin Mohd. (1990). *Antiquities of Bujang Valley*. Kuala Lumpur: Museum Association of Malaysia.
- Hill, A.H. (1960). Hikayat Raja-Raja Pasai. in *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, Volume 33, No. 2 (190), Hikayat Raja-Raja Pasai (June, 1960), pp. 1-215.
- Hirth, F., Rockhill, W.W. (1911). *Chau Ju-kua : his work on the Chinese and Arab trade in the twelfth and thirteenth centuries, entitled Chu-fan-chi*. St. Petersburg: Imperial Academy of Sciences.
- Hourani, G. F. (1995). *Arab Seafaring in the Indian Ocean in Ancient and Early Medieval Times*. Princeton: Princeton University Press.
- Husni, A. et al. (2019). An investigation of archaeological remains at Lamreh site, Aceh, Indonesia and their context within the Lamuri Kingdom. in *International Journal of Asia Pacific Studies*, Volume 15 (2), 59–88. <https://doi.org/10.21315/ijaps2019.15.2.3>

- Fatimi, S. Q. (1960). In Quest of Kalah. in *Journal of Southeast Asian History*, Volume 1, Issue 2, September 1960, 62-101.
- Federspiel, H. M. (2007). *Sultans, Shamans & Saints Islam and Muslims in Southeast Asia*. Bangkok: O.S. Printing House.
- Ferrand, G. (1913). *Relations de voyages et textes géographiques arabes, persans et turks relatifs à l'Extreme-Orient du 8e au 18e siècles*. Paris E. Leroux.
- Gordon, A. (ed.). (2001). *The Propagation of Islam in the Indonesian-Malay Archipelago*. Kuala Lumpur: Malaysian Sociological Research Institute.
- Ismail, M. U., Zuliskandar, R., Zakaria, R. M. A. (2021). The Champa Pillar (1035 CE) and Its Possible Connection with the Turkic Dynasties. in *Islāmiyyāt*, Volume 43 (2), 93-104. <https://ejournal.ukm.my/islamiyyat/article/view/52124>
- Kennedy, H. (2004). *The Prophet and the Age of the Caliphates: The Islamic Near East from the Sixth to the Eleventh Century*. (Second edition). Harlow: Longman.
- McKinnon, E. E. (1988). Beyond Serandib: A Note on Lambri at the Northern Tip of Aceh. in *Indonesia*, No. 46 October 1988, 102-121.
- McKinnon, E. E., A.R. Nurdin. (2020). Mediaeval Fansur: a long-lost harbor in Aceh. in *Ancient and Living Traditions Papers from the Fourteenth International Conference of the European Association of Southeast Asian Archaeologists EurASEAA14 (Volume I)*, Lewis, Helem. (ed.). Oxford: Archaeopress Publishings Ltd.

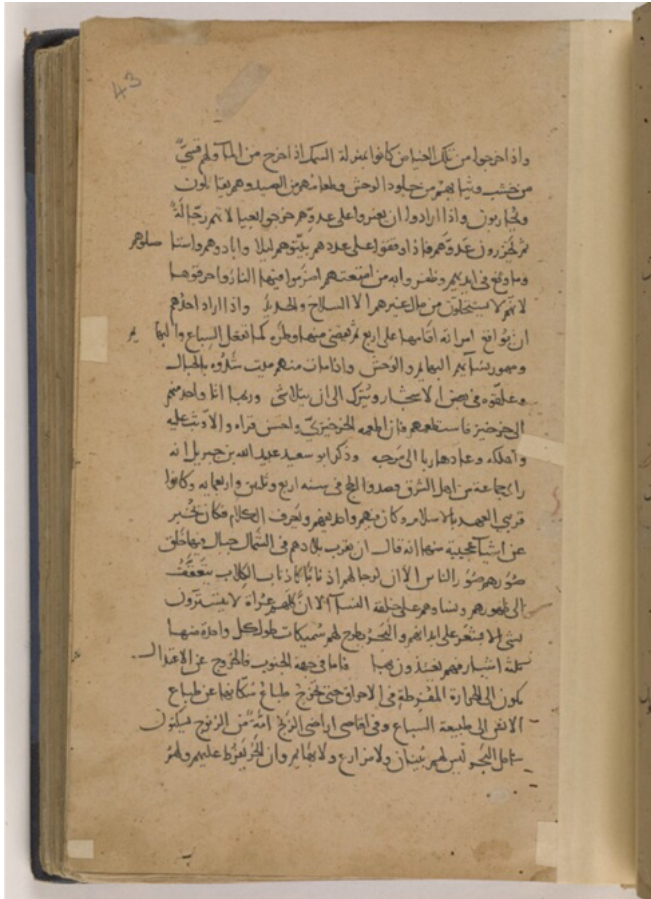
- Minorsky, V. (1924). *Sharaf al-Zamān Ṭāhir al-Marvazī on China, The Turks and India*. London: The Royal Asiatic Society.
- Park, H. (2012). *Mapping the Chinese and Islamic Worlds Cross-Cultural Exchange in Pre-Modern Asia*. New York: Cambridge University Press.
- Peters, F. E. (1996). *The Hajj: The Muslim Pilgrimage to Mecca and the Holy Places*. Delhi: Oxford University Press.
- Polo, M. (1920). *The Travels of Marco Polo*. (Henry Yule, trans., Henri Cordier, ed.). London: John Murray.
- Tagliacozzo, E. (2013). *The Longest Journey Southeast Asians and the Pilgrimage to Mecca*. Oxford: Oxford University Press.
- Tibbetts, G. R. (1979). *A Study of the Arabic Texts Containing Material on South-East Asia*. Leiden: E. J. Brill.
- Ucko, P. J. (1969). Penis Sheaths: A Comparative Study. Proceedings of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, No. 1969, 24-67.
- Wheatley, P. (1961). *The Golden Khersonese*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.

เอกสารภาษาอาหรับ

- บุซุรก บิน ซะฮ์รียาร. (1908). *กิตาบ อะญาอิบ อัลฮินด์ บัรริยิ วะ บะฮ์ริยิ วะ ญะซาอิริยิ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). อัลกอฮิเราะฮ์: มัฎบะฮ์ อัศสะอาดะฮ์.
- อัลมัสตูดี, อะบู อัลสะซัน อะลี. (2012). *มูรจ อัซซะฮับ วะ มะอาดิน อัลญะฮัร*. (อะบู มุฟิ๊ด มุฮัมมัด กุมัยฮะฮ์, ตรวจทาน). บัรุต: ดาร อัลกุตุบ อัลอิลมียะฮ์.

- อัลอิติรียี, อัชชะรีฟ. (2002). *นุซฮะฮ์ อัลมุซตาค ฟิ อิกติรอก อัลอาฟาค*.
(เล่มที่ 1). อัลกอฮิเราะฮ์: มักตะบะฮ์ อัชชะกอฟะฮ์ อัตตีเนียฮ์.
อัลฮะมะษานีย, อิบน์ อัลฟะกีฮ. (2009). *กิตาบ อัลบุลดาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
บัยรุต: อาลัม อัลกุตุบ.
- อิบน์ ะญุญเญาะฮ์. (2013). *ริยัละฮ์ อิบน์ ะญุญเญาะฮ์ อัลมะฮามะฮ์ ตูรียะฮ์
อันนัซซอร์ ฟิ เมาะรออิบ อัลอัมศอร์ วะ อะญาอิบ อัลอัซฟาร์*. บัยรุต:
อัลมักตะบะฮ์ อัลอัศรียะฮ์.
- Ibn Rosteh, Abu Ali Ahmed ibn Omar. (1892). *Kitab al-A'laq an-Nafisa*.
(Goeje, M. J. de, Ed.). in *Bibliotheca geographorum arabicorum*,
Volume 7. Leiden: Brill.
- Mackintosh-Smith, Tim (tr.). (2014). *Two Arabic Travel Books:
Accounts of China and India and Mission to the Volga*.
New York: Library of Arabic Literature.

ภาพประกอบ

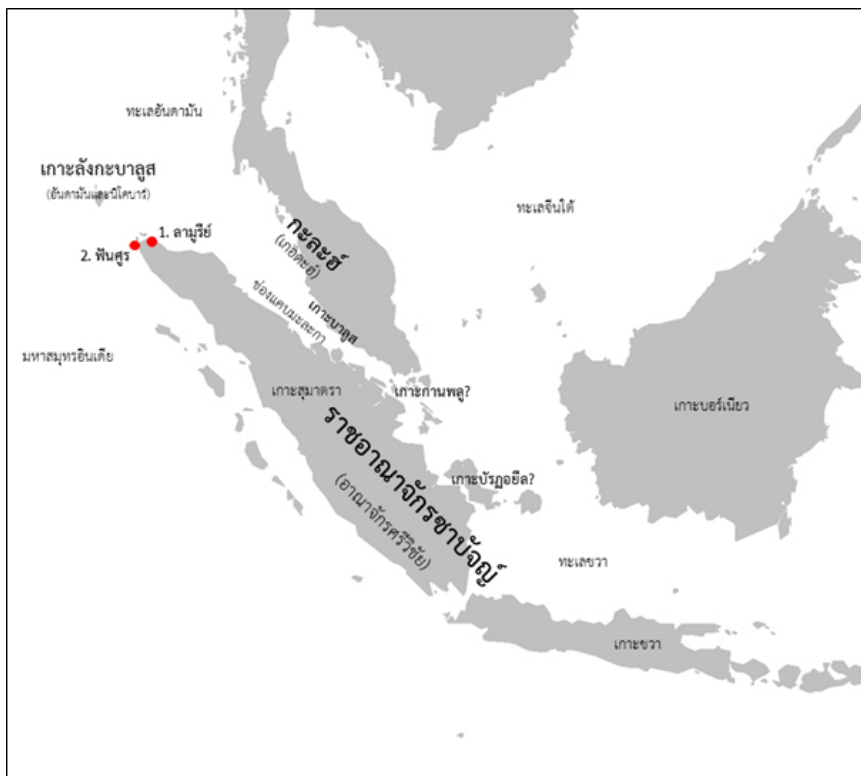

ภาพที่ 1 ต้นฉบับลายมือเอกสารอาหรับ

เรื่อง กิตาบ ฎะฮาบิ อัล-ชะยะวาน (ตำราธรรมชาติสัตว์)

ของ ชะร็อฟ อัล-ชะมาน ฆอสิริ อัล-มัจชะซี

ที่มา: British Library: Oriental Manuscripts, Delhi Arabic 1949, in Qatar Digital Library <<https://www.qdl.qa/node/9602>> [accessed 1 August 2023]

ภาพที่ 2 ตำแหน่งของ “ลามูรี” และ “พันศูร”

วิเคราะห์ภูมินามจาก กิตาป ญะบะบะอี อัล-ฮะยะวาน (ตำราธรรมชาติศาสตร์) ของ
ชะรีฟ อัช-ชะมาน ฆออิร อัล-มัจชะซี และ เอกสารอาหารับสมัยศตวรรษที่ 9-11